

УДК 37.014:339.922(477):061.1ЄС

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-5-9](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-5-9)

ІВАНЮК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, старша дослідниця, старша наукова співробітниця, Інститут цифровізації освіти НАПН України; заступниця голови правління, ГО «Об'єднання "Агенція розвитку освітньої політики"», м. Київ, Україна

Iryna Ivaniuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Institute of Digitalization of Education the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Deputy Head, NGO «Association "Agency of Education Policy Development"», Kyiv, Ukraine

E-mail: iryna.ivaniuk@ukma.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2381-785X>

ПАРАЩЕНКО ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА,

докторка наук з державного управління, професорка, директорка, ЗНЗ «Київський ліцей бізнесу»; професорка кафедри управлінських технологій, Університет «КРОК»; головниця правління, ГО «Об'єднання "Агенція розвитку освітньої політики"», м. Київ, Україна

Liudmyla Parashchenko,

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Director, Kyiv Business Lyceum, Professor of the Department of Management, Technologies at KROK University, Head, NGO «Association "Agency of Educational Policy Development"», Kyiv, Ukraine

E-mail: director@klb.education

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0613-2998>

ВИЯВЛЕННЯ ОЧІКУВАНЬ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

А Представлено результати якісного дослідження, здійсненого методом проведення фокус-груп серед педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, позашкільної освіти та учнів старшої школи для виявлення очікувань щодо висвітлення євроінтеграції України у процесі парламентської просвіти. Визначено, що пріоритетними темами вчителі вважають: знання про парламентську демократію загалом, а також про інтеграцію в Європейський Союз і Європейський парламент зокрема; знання як функціонує ЄС, і як країни у нього вступають; знання як працює Європарламент, і що важливо для України, щоб підготуватися до вступу в ЄС. З'ясовано, що важливими змінами для себе після вступу України в ЄС учні вважають підвищення якості освіти, стабільну економіку, розширення ринку праці, зміни в законодавстві, покращення медицини, демографічної ситуації в країні.

Ключові слова: європейська інтеграція; громадянська освіта; парламентська просвіта; європейський вимір в освіті; якісне дослідження

EXPECTATIONS FOR COVERAGE OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION IN PARLIAMENTARY EDUCATION: RESEARCH FINDINGS

S The article presents the findings of a qualitative study by conducting focus groups among educators of secondary education and out-of-school education, and pupils to identify expectations for coverage of Ukraine's European integration in parliamentary education. It was found that there are not enough educational activities for educators in Ukraine related to the European Union and Ukraine's European integration. It is determined that teachers consider the following topics to be priority: knowledge of parliamentary democracy in general, as well as integration into the European Union and the European Parliament in particular; knowledge of how the EU functions and how countries join it; knowledge of how the European Parliament works and what is important for Ukraine to prepare for accession to the EU. It was found that pupils considered the following important changes for themselves after Ukraine acceded to the EU: improved quality of education, stable economy, expanding labor market, changes in legislation, improved healthcare, and demographic situation in the country. Ukrainian pupils expect cooperation with pupils from other EU member states in the following formats: joint games; workshops; education development projects; study visits related to creativity and art; student exchange programs; study visits and events aimed at cultural exchange; and working groups

to address common issues. It is noted that it is important to use interactive forms of learning for children: simulation games, debates, lectures with interactive elements, board games, movies, and videos in Tik Tok, and to receive such information from peers on a peer-to-peer basis. It is concluded that the development of a separate course on Ukraine's European integration and the activities of the European Parliament is not considered appropriate due to the overload of curricula in secondary schools. Instead, the Educational Center of Ukrainian Parliament can develop and implement a program for extracurricular education or an elective course that includes the above topics and forms of work.

Keywords: European integration; civic education; parliamentary education; European dimension in education; qualitative research

Вступ. Україна визначилась зі своїми політичними та економічними орієнтирами в напрямі європейської інтеграції, подавши заявку до вступу до Європейського Союзу (ЄС, Євросоюз) невдовзі після повномасштабного вторгнення, та отримавши статус кандидата в ЄС 22 червня 2022 р. [12].

Для отримання членства в ЄС Україні належить виконати рекомендації Європейської Комісії, що були надані разом зі статусом кандидата на вступ, здійснивши для цього низку реформ із метою посилення інституційної спроможності органів державної влади України. Отже, Україна має пройти шлях європейської інтеграції – зближення України з Євросоюзом як на рівні законів, так і на рівні правил і звичаїв, що існують у суспільстві [5].

Євроінтеграція важлива для України через можливості економічного розвитку, зокрема доступу до європейських ринків, інвестицій і технологій. Вона також сприяє політичній стабільності, зміцненню демократії, боротьбі з корупцією та розвитку верховенства права. Крім того, європейська інтеграція допомагає зберегти культурну спадщину, покращує якість життя та розширює міжнародну співпрацю України. При цьому важливо вести просвітницьку роботу у суспільстві як для молоді, так і для дорослого населення щодо переваг євроінтеграції України. Це має бути одним зі складників інформаційно-комунікаційної кампанії держави в межах парламентської просвіти серед населення, зокрема, впроваджуватись через активності Освітнього Центру Верховної Ради України [7]. Висвітлення процесів євроінтеграції в закладах загальної середньої освіти є важливим, оскільки це допоможе учням краще розуміти роль України в європейській спільноті та світовій політиці. Це сприятиме формуванню громадянської свідомості, розвитку критичного мислення та підготовці молоді до життя в умовах європейських стандартів. Також учні дізнаються про нові можливості для освіти, кар'єри та особистого розвитку в європейському просторі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір розглядають у своїх дослідженнях учені Т. В. Андрущенко [1], Л. М. Бондарук [2], С. В. Годованик [4], К. І. Кириченко [6]. У роботі С. А. Варвенюка розглядається вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України [3].

Питання впровадження парламентської просвіти в закладах загальної середньої освіти та позашкільної освіти висвітлено в роботах М. В. Гриньової, І. В. Іванюк, Л. І. Паращенко, Л. Т. Юрчишин [4].

Учені визначають громадянську парламентську просвіту як складник громадянської освіти: «Це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти,

що націлені на розвиток обізнаності громадян щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність парламенту та народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі у прийнятті рішень щодо вирішення суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав й обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях» [8, с. 11].

Центр Разумкова провів у 2023 р. низку соціологічних досліджень [9; 10], у яких з'ясував, зокрема, ставлення населення України щодо вступу до ЄС і бачення майбутнього країни. Результати досліджень свідчать, що чим молодші респонденти, тим частіше вони збираються голосувати за вступ до ЄС – 83,5% серед тих, кому менше 30 років. Респонденти високо оцінюють ефективність зовнішньої політики України, зокрема інтеграцію до ЄС – 81% [9]. Респонденти віком до 30 років вважають, що «Україна у майбутньому буде високорозвиненою, демократичною, впливовою європейською країною» – 74% [10].

Метою статті є аналіз результатів фокус-групи (ФГ) серед педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, позашкільної освіти та учнів старшої школи для виявлення очікувань щодо висвітлення євроінтеграції України у процесі парламентської просвіти, щоб надати рекомендації для Освітнього Центру Верховної Ради України. Особливої актуальності здійснений аналіз набуває у контексті подальших процесів європейської інтеграції на державному рівні країни.

Викладення основного матеріалу. Дослідження здійснено в межах проєкту «Рада: наступне покоління» (RANG), що реалізується за підтримки Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), що виконується громадською організацією «Інтерньюз-Україна» в партнерстві з громадською організацією «Об'єднання "Агенція розвитку освітньої політики"». Авторками статті було виявлено та проаналізовано очікування педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти та учнів старшої школи щодо висвітлення євроінтеграції в Україні у процесі парламентської просвіти. Дослідження проводилось із метою вивчення потреби запровадження окремої програми громадянської освіти з питань діяльності Європейського Парламенту та інтеграції України в Європейський Союз у позашкільній освіті та надання рекомендацій Освітньому Центру ВРУ.

Дослідження тривало з 22.05.2024 р. по 16.08.2024 р., збір емпіричних даних відбувався з 03.06.2024 р. по 25.06.2024 р. Дизайном дослідження обрано якісний метод дослідження шляхом проведення фокус-групи або фокусованого

групового інтерв'ю. Для інтерв'юєрів розроблено інструкцію з правилами проведення ФГ та переліком питань для відповідної цільової групи. У ході дослідження проведено три ФГ з педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти (40 респондентів: 5 чоловіків і 35 жінок; вікова категорія: 30–60 років, місце проживання та роботи – різні області України) та учнів старшої школи (10 респондентів: 4 хлопці та 6 дівчат; вікова категорія: респондентів 13–15 років; місце проживання та навчання – Київ і Київська область). Тривалість проведення ФГ становила 80 хвилин, для їх проведення було залучено три інтерв'юєри. Процес проведення ФГ фіксувався на аудіоносіях, на основі яких підготовлено стенограми, що використовувались під час аналізу.

Аналіз та інтерпретація якісних даних проводились чотирма фазами: тематичне кодування стенограм інтерв'ю / утворення категорій; утвердження категорій; аналіз дискурсу / інтерпретація матеріалу; репрезентація даних у звіті, формулювання висновків і рекомендацій. Структура і стиль викладення матеріалу у статті визначені канонами якісної методологічної традиції. Зокрема, Н. Дензін та І. Лінкольн, автори посібників із якісної методології в соціальних дослідженнях, пропонують термін «бриколаж», що ілюструє стратегічний і креативний процес комунікації дослідником складної соціальної ситуації, поєднуючи різні методи, техніки репрезентації та інтерпретації емпіричного матеріалу [11, с. 4–5]. У результаті ми маємо текст, який представляє різноманітні думки та висновки респондентів на предмет дослідження.

На думку вчителів, в Україні проводиться недостатньо освітніх заходів для педагогічних працівників, пов'язаних з тематикою Європейського Союзу. Про це свідчать відповіді 75% респондентів на питання «Чи брали ви коли-небудь участь в освітніх заходах для вчителів, пов'язаних із Європейським Союзом?». Педагоги висловили бажання отримати більше знань про Європейський Союз, зокрема за такими темами, як умови вступу України до ЄС: «Цікаво детальніше дізнатися про ці умови вступу України до ЄС»; які зміни очікують систему освіти: «Хочеться дізнатися більше, особливо, що стосується освітньої системи, наскільки вона буде змінюватися і чи буде переводитися відповідно до європейських стандартів»; питання енергозахисту: «Було б цікаво довідатися більше з питань енергозахисту в системі Євросоюзу»; питання економіки: «Хотілося б дізнатися більше, особливо про функціонування ЄС у плані економіки»; питання правового захисту: «Цікавить система правового захисту неповнолітніх у країнах Європи і система відповідальності дорослих щодо порушення прав дітей».

Для викладання тем із інтеграції країни в ЄС та ролі національного парламенту в цьому процесі респонденти запропонували такі форми роботи, як-от: розробити онлайн-курси за вибором: «Для реалізації цього питання потрібно запровадити курси за вибором, щоб їх вивчали діти та дорослі, яким цікаво це питання»; ввести ці теми в наявний шкільний предмет з громадянської освіти: «Розширити цю тему в курсі громадянської освіти, вона називається

«Україна, Європа, світ», тобто для питань євроінтеграції взагалі, історії євроінтеграції, виділити більше часу»; налагодити міжнародну співпрацю між закладами освіти в Україні та ЄС: «Обмін досвідом, щоб вони могли співпрацювати, якщо це буде якийсь міжнародний проєкт з євроінтеграцією»; створити інтерактивні додатки: «Цікавими для дітей були б інтерактивні застосунки»; використовувати позашкільну освіту, зокрема, поширення створення євроклубів: «Створити та розширити мережу тих самих євроклубів, і, щоб це було обов'язковою дисципліною саме на державному рівні».

На питання щодо потреби під час викладання акцентувати увагу на цінностях громадян Європейського Союзу, їхніх правах та обов'язках, то респонденти зазначили важливість даної теми, підкресливши, що при цьому має бути взаємний обмін цінностями: «Мені здається, що Європа також має почути, які цінності є в Україні, як ми можемо впливати на Європу, адже зараз у ЗМІ говориться про те, як буде чудово саме для України вступити в ЄС. Хочу донести думку, як виграє Європа, коли Україна вступить до ЄС і що ми можемо привнести європейцям зі свого українського».

Пріоритети щодо викладання тем із питань ЄС та Європарламенту розставлені респондентами в такій послідовності: знати про парламентську демократію загалом, а також про інтеграцію в Європейський Союз, Європейський парламент зокрема (87,5%); знати, як функціонує Європейський Союз і як країни вступають до Європейського Союзу (62,5%); знати, як працює Європарламент і що важливо для України, щоб підготуватися до вступу (62,5%).

На думку педагогічних працівників, варто створити матеріали та освітні ресурси, які сприятимуть навчанню учнів щодо роботи Європейського парламенту та інтеграції України в ЄС, наприклад: інтерактивні додатки, цифрову платформу з матеріалами парламентської просвіти, комікси, чат-бот. Ураховуючи, що найкраще діти навчаються під час гри, варто використовувати інтерактивні методи навчання, зокрема, проведення імітаційних ігор.

Респонденти хотіли б, щоб парламент України в контексті євроінтеграції сприяв таким заходам для комунікації з педагогами та учнями: освітній обмін з учнями країн ЄС; уроки демократії для дітей; візити народних депутатів України до шкіл для спілкування з учителями та учнями; візити дітей на засідання Верховної Ради України; зустрічі дітей із народними депутатами України; прозорість діяльності Верховної Ради України щодо прийняття рішень, що стосуються освіти. Це дозволило б зробити український парламент відкритішим і зрозумілішим для дітей і дорослих.

Аналіз матеріалів фокус-групи з учнями засвідчує, що діти розуміють актуальність теми євроінтеграції України, але вважають, що в школі не отримують достатньої інформації про ЄС та його функції: «У мене в школі, всі ці розмови про ЄС не йшли нікуди далі основних таких знань, що це все почалося після Другої Світової війни, це – Союз вугілля і сталі, що держави-лідери, вони хотіли покласти кінець усім тим проблемам і війнам, і розбудувувати економіку Європи, якісь основні дати. Усе, більш ніхто нічого не знає». Учні хочуть

дізнатися про історію створення ЄС, за якими принципами працює ЄС зараз, які переваги отримає Україна, коли вона вступить до ЄС, і що вона при цьому втратить.

Водночас діти підкреслюють важливість отримання інформації про ЄС у доступному та цікавому форматі, інакше її важко буде сприймати. Під час подання такого матеріалу учням важливо, щоб використовувалися інтерактивні форми навчання: імітаційні ігри, дебати, лекції з інтерактивними елементами, настільні ігри, фільми, відео в Тік-Тоці. При цьому половина респондентів підкреслила, що їм цікавіше було б отримати таку інформацію від ровесників за принципом «рівний-рівному»: *«Нещодавно в нашій школі проводилися такі певні дебати на тему євроінтеграції та інтеграції в НАТО, то мені дуже сподобалося, що самі учні підготували цю інформацію, тобто вчителі були до цього залучені, але старші класи більш цю тему розвивали для молодших, тому це дуже круто, що в нас був такий тандем»*.

Респондентам були б цікаві форми співпраці чи навчання разом з учнями інших держав-членів ЄС, зокрема: спільні ігри; воркшопи; проекти з розвитку освіти; навчальні візити, пов'язані з творчістю та мистецтвом; програми обміну учнями; навчальні візити та заходи, що мають на меті культурний обмін; робочі групи для вирішення спільних питань.

Серед важливих змін для себе та оточуючих після вступу України в ЄС учні вважають: підвищення якості освіти, стабільну економіку, розширення ринку праці, зміни в законодавстві, покращення медицини, демографічної ситуації в країні. Для підлітків самою важливою темою є освіта, бо отримання якісної освіти, що визнається в інших країнах світу, дає в майбутньому важливість для самореалізації та кар'єрного зростання, можливості вільно подорожувати: *«Я скажу про освіту. У мене є двоє друзів, один уже отримує європейську освіту в Португалії, інший хоче після закінчення школи, після 11 класу поїхати до Польщі та отримувати там європейську освіту. Я також мав досвід учитися у польській школі, я там отримав освіту навіть, мені є з чим зрівнювати – дійсно, європейська освіта є набагато кращою, ніж українська. В українській освіті багато зайвого, а там менш зайвого, там більш доступно все, тому це дуже важливо. При вступі до ЄС ми будемо мати кращу освіту, і я хочу стати програмістом, працювати в ІТ-сфері, тому мені це дуже важливо, бо я зможу працювати не тільки в Україні, а й в інших країнах ЄС, і їздити в інші європейські країни, подорожувати, тому я вважаю, що це дійсно важливо – вступ України до ЄС»*.

Водночас питання «Що, на вашу думку, зміниться для вас і вашого оточення після вступу України до Європейського Союзу?» викликало в учнів труднощі. Невизначеність висловили 50% респондентів. Це свідчить про потребу у просвітницькій діяльності щодо розуміння молодими українцями наслідків євроінтеграції.

Після вступу до ЄС, на думку учнів, важливими напрямками роботи, на яких в Європарламенті мають зосередитися депутати від України, є такі: відновлення та відбудова України (80%), питання освіти (50%), медицини (40%), розмінування територій (20%), боротьба з корупцією (20%), допомога

переселенцям і біженцям (10%), захист екології (10%), питання безпеки (10%).

Половина респондентів хотіли б стати депутатами Європарламенту, маючи серед обов'язків представлення інтересів України, захист своєї країни на політичному, економічному та міжнародному рівні. При цьому, більшість із респондентів вважають, що у депутатів не повинно бути жодних пільг. Серед заявлених пільг зазначено такі: конкурентна заробітна плата, нормований робочий день, тривала відпустка. Інша половина респондентів зазначили, що не мають бажання бути депутатами через велику відповідальність і наявність інших життєвих інтересів.

Висновки. Результати дослідження дозволяють зробити такі висновки. Необхідно посилити інформаційну та просвітницьку діяльність для педагогічних працівників та учнівства, пов'язаних із тематикою Європейського Союзу та європейської інтеграції України. Педагоги потребують додаткової інформації, зокрема за такими питаннями: умови вступу України до ЄС; очікувані зміни в системі освіти; питання енергозахисту в ЄС; питання правового захисту.

Педагогічні працівники очікують, що під час заходів із парламентської просвіти, зокрема уроків парламентаризму та демократії від Освітнього Центру Верховної Ради України, освітніх зустрічей із народними депутатами України буде приділятися увага євроінтеграційним процесам і перспективам членства України в ЄС.

Пріоритетами щодо викладання тем із питань ЄС та функціонування Європарламенту педагогічні працівники вважають: знання про парламентську демократію загалом, а також про інтеграцію до Європейського Союзу, Європейський парламент зокрема; знання як функціонує Європейський Союз, і як країни вступають до Європейського Союзу; знання як працює Європарламент, і що важливо для України, щоб підготуватися до вступу.

Учні розуміють актуальність теми євроінтеграції України, однак вважають, що в школі не отримують достатньої інформації про ЄС та його функції, а інформація, яка подається на уроках, не цікава і застаріла. При здійсненні парламентської просвіти для дітей і молоді щодо євроінтеграції важливо використовувати інтерактивні форми: імітаційної гри, дебати, лекції з інтерактивними елементами, настільні ігри, фільми, відео в Тік-Тоці тощо.

Розроблення окремого курсу з питань європейської інтеграції України та діяльності Європейського парламенту для закладів загальної середньої освіти не вважається доцільним через велику кількість предметів і перенавантаження навчальних програм. Натомість розроблення програм із парламентської просвіти для діяльності шкільних євроклубів чи для закладів позашкільної освіти, що включатимуть у себе вищезазначені теми та форми роботи, є актуальними. Таку методичну роботу може забезпечувати й координувати Освітній Центр Верховної Ради України в партнерстві з українськими та європейськими інституціями громадянського суспільства.

Перспективи подальших розвідок. Отримані результати дослідження спонукають до подальших розвідок у вивченні

ключових напрямів, на яких має зосередитися парламентська просвіта, щоб зробити процес євроінтеграції України та вступу до ЄС зрозумілішим для вчителів та учнівства. Зокрема, це стосується тематики щодо інституційної структури ЄС, ролі національних парламентів, функції Європейського парламенту у прийнятті рішень в ЄС. Це сприятиме кращому розумінню, як український парламент співпрацюватиме з європейськими інституціями після вступу до Євросоюзу.

Важливим напрямом подальших досліджень може стати партисипація дітей і молоді щодо євроінтеграції, адже парламентська просвіта має навчати молоде покоління українців активної участі в євроінтеграційних процесах, як-от: консультації з громадськістю, петиції, вибори та спостереження за діяльністю політичних органів. Це створить відчуття залученості та відповідальності за майбутнє країни як члена Європейського Союзу.

Список використаних джерел

- Андрущенко Т. В. Ціннісна палітра європейського простору освіти (український вимір). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 2016. Вип. 4 (49). С. 107–113.
- Бондарук Л. М., Щербак Л. М. Роль міжкультурної освіти у процесі інтеграції України в європейський простір. *Педагогічний пошук*. 2017. № 2. С. 32–35.
- Варвенюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 75–78. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.75
- Годованик Є. В. Проблеми ефективного впровадження європейських освітніх стандартів в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Право*. 2015. № 9/10. С. 135–141.
- Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua> (дата звернення 11.09.2024).
- Кириченко К.І. Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11/12. С. 104–108.
- Освітній центр Верховної Ради України. URL: https://osvita.rada.gov.ua/documents/metod_doc/73379.html (дата звернення 11.09.2024).
- Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. Мій Парламент: розумію і впливаю : метод. посіб. з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю. Київ : Майстер книг, 2020. 96 с.
- Центр Разумкова. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення 11.09.2024).
- Центр Разумкова. Суспільно-політичні орієнтації громадян України. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r> (дата звернення 11.09.2024).
- Denzin N. K., Lincoln Y. S. Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (3rd ed.). Sage Publications, Inc., 2008. P. 1–43.
- Żornaczuk Tomasz. Demand the impossible: How Ukraine became a candidate for EU membership. European Brussels Office. 2022. URL: <https://europeum.org/data/articles/pism-intempl-final-1.pdf> (дата звернення 11.09.2024).

References

- Andrushchenko, T. V. (2016). Tsinnisna palitra yevropeiskoho prostoru osvity (ukrainskyi vymir) [The Value Palette of the European Education Area (Ukrainian Dimension)]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriya 12: Psykholohichni nauky [Scientific journal of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University. Series 12: Psychological sciences]*, 4 (49), 107-113 [in Ukrainian].
- Bondaruk, L. M., & Shcherbak, L. M. (2017). Rol mizhkulturnoi osvity u protsesi intehtratsii Ukrainy v yevropeyskyi prostir [The role of intercultural education in the process of Ukraine's integration into the European space]. *Pedahohichni poshuky [Pedagogical search]*, 2, 32-35 [in Ukrainian].
- Varveniuk, S. A. (2018). Vplyv protsesu yevrointehtratsii na pidhotovku molodi v systemi vyshchoi osvity Ukrainy [The Impact of the European Integration Process on Youth Training in the Higher Education System of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 24, 75-78 DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.75 [in Ukrainian].
- Hodovanyk, Ye. V. (2015). Problemy efektyvnoho vprovadzhennia yevropeyskykh osvitnikh standartiv v Ukraini [Problems of effective implementation of European educational standards in Ukraine]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Pravo [Journal of Mariupol State University. Law]*, 9/10, 135-141 [in Ukrainian].
- Yevrointehtratsiinyi portal [European integration portal]*. Retrieved from <https://eu-ua.kmu.gov.ua> [in Ukrainian].
- Kyrychenko, K. I. (2015). Problemy intehtratsii natsionalnoi systemy osvity do yevropeiskoho osvitnoho prostoru [Problems of integration of the national education system into the European educational space]. *Aspekty publichnoho upravlinnia [Aspects of public administration]*, 11/12, 104-108 [in Ukrainian].
- Osvitnii tsestr Verkhovnoi Rady Ukrainy [Educational Center of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. Retrieved from https://osvita.rada.gov.ua/documents/metod_doc/73379.html [in Ukrainian].
- Hrynova, M., Ivaniuk, I., Parashchenko, L., & Yurchyshyn, L. (2020). *Mii Parlament: rozumiu i vplyvaiu [My Parliament: understanding and influencing]: metodychnyi posibnyk z hromadianskoi parlamentskoi prosvity dlia roboty z ditmy ta moloddu*. Kyiv: Maister knyhy [in Ukrainian].
- Tsentr Razumkova. (2023). *Zovnishnopolitychni orientatsii hromadian Ukrainy, otsinka zovnishnoi polityky vlady, stavlennia do inozemnykh derzhav ta politykiv [Foreign policy orientations of Ukrainian citizens, assessment of the government's foreign policy, attitudes towards foreign countries and politicians]*. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r> [in Ukrainian].
- Tsentr Razumkova. (2023). *Suspilno-politychni orientatsii hromadian Ukrainy [Social and political orientations of Ukrainian citizens]*. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r> [in Ukrainian].
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (pp. 1-43). Sage Publications, Inc.
- Żornaczuk, T. (2022). *Demand the impossible: How Ukraine became a candidate for EU membership*. Europeum Brussels Office. Retrieved from <https://europeum.org/data/articles/pism-intempl-final-1.pdf>.

Дата надходження до редакції авторського матеріалу 14.09.2024